

לאה גולדברג

לאה גולדברג, משוררת עברית ומסאית, נולדה בקובנה בשנת 1911 ונפטרה בתל-אביב בשנת 1970. למדה בנעוריה בגימנסיה העברית בעיר הולדתה. כשהייתה בת עשר כתבה ביומנה בעברית: "שום דבר נפלא לא היה אתי היום, התחלתי לעשות את השיעורים, הלכתי לנגן בפסנתר כמו בכל יום. בשובי הביתה הבטתי על השמים וראיתי עננים קטנים כמלאכי אור ששטו על פני הרקיע. אין מה לכתוב על היום. די!" זו אמנם כתיבה של ילדה, אבל כבר כאן נמצאים יסודות משירתה הבוגרת: אהבה עמוקה למראות הטבע וגעגועים למשהו אחר, "נפלא".

עלתה ארצה ב-1935 והצטרפה לחבורת הסופרים שבראשה עמד המשורר אברהם שלונסקי. קבוצה זאת ביקשה לגבש צורות ודרכי ביטוי חדשות בשירה ולהשתחרר מהשפעתו של ביאליק.

פעילותה הספרותית הייתה עשירה ורבת פנים: היא כתבה שירה לירית, רומן ("והוא האור"), סיפורים קצרים, מחזות ("בעלת הארמון"), וכן מאמרים של ביקורת ופרשנות ספרותית. לאה גולדברג תרגמה לעברית שירה, דרמה ופרוזה משפות שונות (מיצירות שקספיר, ברכט, צ'כוב, איבסן ופטררקה) ואף הקדישה חלק חשוב מיצירתה לכתיבה לילדים (23 ספרים, בהם: "דירה להשכיר", "ידידי מרחוב ארנון", "מה עושות האיילות", "המפוזר מכפר אז"ר", "נסים ונפלאות"). עבדה במערכות העיתונים "דבר", "על המשמר" ו"משמר לילדים", נמנתה עם עורכי "דבר לילדים" וערכה כתב עת לילדי הגולה – "אורות קטנים".

לאה גולדברג כיהנה כפרופסור לספרות כללית באוניברסיטה העברית בירושלים. מ-1963 עמדה בראש החוג לספרות השוואתית באוניברסיטה העברית בירושלים. בשנת 1970 הוענק לה פרס ישראל בספרות.

בשירתה מופיעות דמויות יומיומיות, ומופיעים עצמים מוכרים, ציורי נוף ותיאור יחסי אהבה בין גבר לאשה. הנימה הכללית בשירה הליריים היא של עצב ואכזבה. השורה הראשונה בבית האחרון בשירה "העץ": "**ובדמם הבקר יעלה**" חקוקה על האבן המרכזית של [אש התמיד](#), העומדת ליד הכניסה לבניין הכנסת.

מבוא

בשנת 2011 ימלאו 100 שנה להולדתה של המשוררת לאה גולדברג. לאה גולדברג הטביעה את חותמה על עולם ספרות הילדים בסיפורים ובשירים שכתבה עבורם. זורות של ילדים גדלו על ברכי יצירתה הספרותית. פעוטות האזינו ל"איה פלוטו" וילדים קראו את "ניסים ונפלאות", "דירה להשכיר", "המפוזר מכפר אז"ר", "שדה" ועוד רבות מיצירותיה לילדים.

שני עקרונות הנחו את לאה גולדברג בכתבתה לילדים כפי שהסבירה באחד מחיבוריה: "יחס כן ורציני לנושא" וכן "שהסופר יראה ביצירתו לילדים תפקיד אומנותי גדול ממש כבכתבתו למבוגרים".

מלבד העקרונות המרכזיים, שנזכרו למעלה, ציינה לאה גולדברג שחשוב כי הכותב לילדים יזכור היטב את ילדותו שלו. לדעתה הבנה עמוקה לנפש הילד נובעת מזכירת הילדות. כמו כן ייחסה חשיבות רבה להומור בכתבה לילדים ולסיפוק הדמיון אצל ילדים.

יסודות בולטים בשירת לאה גולברג לילדים הם ריתמוס, משקל וחרוז. הם עוזרים לילדים להנות מן השירים ולהבין אותם.

ליחידה שלפנינו בחרנו בשירים שעניינם עונות השנה. לאה גולדברג אמנם חיתה בערים אך הייתה מודעת ורגישה מאוד לנוף, לצמחיה המשתנה בעונות השונות, לגווני השמים והים ולקולות הצפרים. כל אלה מוצאים ביטוי גם בשירתה לילדים.

ליחידה ארבעה חלקים על פי עונות השנה.

ביבליוגרפיה

1. אתר הכנסת http://www.knesset.gov.il/main/images/memory_day.jpg

20.9.2010

2. דר, יעל. לאה גולדברג כיוצרת וקובעת טעם לילדים. הארץ ינואר 2010.

3. גולדברג, לאה. ספרות ילדים. אנציקלופדיה חינוכית. בובר, מרדכי מרטין (עורך). ירושלים: משרד החינוך והתרבות ומוסד ביאליק, תשכ"א-תשל"ד.

שירי סתיו וחורף מאת לאה גולדברג

מבוא

הסתיו והחורף הם שתיים מעונות השנה בעלות ייחודיות משלהן מבחינה מטאורולוגית, השינויים בעולם הטבע וההשפעה שלהם על התנהגות בני האדם ותחושותיהם. במדינת ישראל לא תמיד יש הבחנה ברורה בין הסתיו והחורף. בכל זאת מייחדת המשוררת לאה גולדברג שירים לכל עונה בנפרד. בשיריה יש ראייה מכלילה (אינטגרטיבית) לעולם. תופעת טבע אינה מבודדת לעצמה אלא בהקשרה לסובב אותה, אם זה הטבע במשמעותו הרחבה או בני האדם. היא מתמקדת במרכיבים מאפיינים לעונות, כמו הרוח, הגשם, הקור, השלכת. אלו תופעות מוכרות ובעלות עוצמה לכשעצמן. לצד אלה היא עוסקת בפרטים קטנים בעולם, בטבע, כמו ציפור הדרור וגוזליה, עלה שנושר מעץ וילדים קטנים בביתם וכיצד מה שמתרחש בחוץ, בעולם, משפיע עליהם.

שירי סתיו

רוח

עלילת השיר מתרחשת בשני מקומות: האחד במרחב, בעולם, בחוץ, והשני בתוך הבית, בפנים. ההתרחשויות נעות בין החוץ והפנים, כשבכל סביבה מתפתחים אירועים שונים. התכנים בבתי השיר נעים בין החוץ והפנים. האירועים בחוץ ובפנים נפרדים אך גם משתלבים זה בזה. יש ניגודיות בתנועה ובהלך הרוח בין שני המקומות. בחוץ נושב הרוח בעוצמה רבה, בפנים רוגע ושלווה, התארגנות לקראת שינה.

בחוץ מתחוללת סערה חזקה המודגשת על ידי חזרה על הביטוי "איזה רוח!" בפתיחת שני הבתים הראשונים. זו לא סתם רוח אלא רוח משתוללת. המילה "איזה" המדגימה את ההתרשמות של הדובר מן הרוח, מתפקדת כאן כמילת קריאה ובסיומו של המשפט יש סימן קריאה. השפעתה של הרוח על הטבע נרמזת:

"על ענף שחור של עץ / צל עלה רוקד כלץ"

"איזה רוח! איזה רוח! / בעולם כולו יפוח!"

"טס ענן בשחור שמים / אף תנשמת וינשוף / לא יצאו היום לעוף".

הרוח משפיעה על הצומח והחי והם מסגלים את התנהגותם לפי עוצמתה: ענף העץ רוקד כמו לץ, כלומר ריקודים בתנועות מוזרות, הרוח נושבת בכל העולם, הרוח גורמת לעננים לטוס ולתנשמת ולינשוף היא גורמת להסתגר ולא לצאת החוצה.

אחד האמצעים המביעים את עוצמת הרוח הם **סימני הקריאה** החוזרים בביטויים שקשורים לרוח הנושבת וחזרה על הביטוי "בעולם כולו יפוח!". יפוח – פועל יוצא דופן הנאמר על רוח, ומשמעותו ינשב.

סימן הקריאה בא בסופם של משפטי קריאה ומטרתו להדגיש את הנאמר. בשיר זה מטרת אופן הפיסוק בסימן קריאה משתלבת עם אוירת הסערה המתחוללת בחוץ.

לצד הסערה המתחוללת בחוץ, בתוך הבית יש התארגנות לקראת שינה. דן ופנינה משכיבים את הבובה לישון ושירים לה שיר ערש. שיר הערש הזה מהווה מודל מוקטן לשירי ערש ומכיל מספר סממנים כגון:

פנייה ישירה לנמען ושכנועו לעצום את העיניים ולישון וכן תיאור של התרחשות דרמטית, מפחידה ומאיימת. התיאור הוא של מה שמתרחש בחוץ והוא צבוע בצבעים קודרים: "טס ענן בשחור שמים". תפקיד הדובר בשיר לתאר את הסופה המתרחשת בחוץ ואת מה שמתרחש בתוך הבית. מקומו בולט בבית האחרון, המסכם. הדובר פונה אל הרוח בבקשה להיות בשקט "כי אצלנו כאן בפנים – ישנים". ההתרחשות בחוץ מנוגדת באווירתה להתרחשות בפנים. סערת הרוח כנגד רגיעה והיערכות לקראת שינה. כל בית בשיר מכיל תמונה, המתוארת בתמציתיות, בבחירת מילים קפדנית, המכילות עולם ומלואו. הקורא יכול לדמיין לנגד עיניו את התיאורים העשירים ולהמחיש לעצמו אותם: "על ענף שחור של עץ / צל-עלה רוקד כלץ". (בית א') וכן הלאה בשאר הבתים. השיר העוסק ברוח כתוב במקצב בהלימה לאווירה ומשלים את התנועותיות של הרוח הנושבת. הבתים המתארים את פנים הבית כתובים באותו ריתמוס מכיוון שזה ריתמוס המוכר לילדים. כדי להדגיש שהילדים מתכווננים לשינה 'נשבר' המקצב הזה בשורה האחרונה, בת מילה אחת, "ישנים".

נקודות למחשבה ולדיון

- ❖ כיצד מתוארת הרוח? העתיקו מן השיר את השורות המתאימות.
- ❖ כיצד משפיעה הרוח על הטבע? העתיקו מן השיר את השורות המתאימות.
- ❖ בשיר התרחשות בחוץ והתרחשות בתוך הבית.
  - סכמו בתמציתיות מה מתרחש בכל אחת מהזירות.
  - מה ההבדל באווירה השוררת בכל אחת מהן, וממה נובע השוני?
- ❖ תארו את הריתמוס בשיר ומה הוא תורם לאווירת השיר?

בשורת סתיו

הטבע מתכוון לקראת בואו של הסתיו. התמונה שמשרטט הדובר מצוירת טבע שמוכן לקבל את הסתיו בהכנעה, מתוך הבנה שאין ברירה: "הרכין את ראשו איקליפטוס צעיר / ברוח רוקד ענף?" בדרך כלל אנו מרכינים ראש מתוך הבנה, כניעה, קבלה ואף ענווה. האיקליפטוס נבחר כנציג הטבע לצורך קבלת פני הסתיו. יש ניגודיות בין גובהו הרם של האיקליפטוס, המוכר כעץ גדול וחזק לבין עמידתו בהרכנת ראש לקראת בואו של הסתיו. הסיבה לציפייה לקראת בואו של הסתיו נחשפת בשורות האחרונות של השיר: "מול גן מעולף ושוקע בחום / בשורה ראשונה של יורה". חום הקיץ ייבש את הצמחים בטבע והם מעולפים מחכים לגשם הראשון. תמונת הציפייה לסתיו מצוירת בביטויי תקווה: "ענן בהיר שוליים בזוך מרום". תמונה פיוטית ולירית. וכן "בשורה ראשונה של יורה".

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ כיצד מתוארת בשורת הסתיו בשיר זה? כתבו את הביטויים המתאימים מתוך השיר והסבירו, האם הטבע מחכה לסתיו?
  - ❖ הציפייה לבואו של הגשם בנויה כמו עלילת סיפור מתח. כתבו את הביטויים שמסייעים לבנות את המתח הזה.
- (הרכנת הראש של האימגו צינת ציפייה לקראת הבאות, מצב של המתנה. תיאור הסתיו קרב אפוף דרמטיות: "בצחוק מעומעם" "צעד זהיר" "קרב אל ארצנו הסתיו" – תמונה הלקוחה מסרט מתח. ה"גן מעולף ושוקע בחום" מצב של שקט לפני הסערה. לסיום ההפתעה: "בשורה ראשונה של יורה" – פעולה השוברת את המתח ומצדיקה את הציפייה לקראת הגשם).

סָתוּ

השיר מתאר תמונת מצב של הטבע בסתיו. התמונה מכילה רכיבים רבים מן הטבע: יער, ענפים, שלכת גשמים, לילות, רוח ועוד. התיאורים משלבים בין מראות וקולות. מנעד הקולות מגוון: "בכיי" "לחישת" "המיה" "מזמור" ואף "שתיקה". הקולות נוצרים מהמיית הרוח והגשם שיורד. האווירה בשיר כבדה וקודרת כבר מן השורה הראשונה: "היער בוכה באלפי ענפיו: סתיו". התמונה החזותית מכילה יער ואלפי ענפים ולה מצטרפים קולות הבכי. הקדרות ממשיכה גם בתיאורים נוספים בשיר כמו "שחורים הלילות" או "הרוח הומה". הקורא לומד על מה שמתרחש בטבע מן הטבע עצמו: "היער בוכה" "השלכת לוחשת" "הרוח הומה" "והיער עונה". יש רב שיח בין השותפים בסצינה, הם קולטים, מקשיבים ומגיבים זה לזה. התחושות של כולם דומות ומשותפות.

נקודות למחשבה ולדיון

- ❖ תארו את הסתיו על פי השיר. איזו אווירה נוצרת בתיאור הסתיו?
- ❖ מי הם השותפים בתמונה המתוארת ומדוע הם נבחרו להשתתף בתיאור?
- ❖ מהם הקולות שנשמעים בתיאור ואיזו אווירה הם יוצרים?

פעילות השוואה

- ❖ ערכו השוואה בין השיר "סתיו" לבין השיר "בשורת הסתיו".
- (רכיבי השוואה: כיצד מצפה הטבע לסתיו בשני השירים? אילו צבעים מצויים בשירים? אילו קולות נשמעים בשירים? מהי האווירה המשתררת בכל אחד מן השירים?)

עלה של זהב מתעופף עם הרוח

השיר מתאר את בואו של הסתיו והשפעתו של הסתיו על הטבע. היסוד המרכזי בתיאור בואו של הסתיו הוא השלכת. השלכת היא נושא חזותי במהותו, היא נראית לעין, והשיר שזור בתיאורי שלכת מרהיבים. בשיר זה מגולמים מאפייני שירה איכותית, כפי שמציינת אותם גולדברג וניתן לראות בו כיצד השירה בוראת עולמות באמצעות המילים: המילים מבטאות הלך מחשבה ורגש, הביטויים תמציתיים ויש דחיסות בביטוי, קיים שילוב בין עולם מוחשי ומופשט, למילה תפקיד כפול של צבע וצליל, המילה מייצגת את משמעות הדברים ויש במילים הדהוד של משמעויות רבות. השלכת מתוארת כתהליך של התערטלות, הסרת הלבוש והתפשטות העץ מבגדיו, שהם העלים. עלי השלכת הם עלי זהב. הבחירה בצבע הזהב עוטה על השלכת הילה של הוד והדר. הזהב נחשב למתכת יוקרתית. נשים מכינות תכשיטים מזהב ואף את המשכן ואת בית המקדש, שהיו משמעותיים לבני ישראל מבחינת תפקידם הרוחני, פיארו בעזרת זהב. הבחירה בצבע הזהב מכילה את הן המראה והן את התחושות ביחס לצבע הזהב. התיאור של ההתרחשות יוצר קסם מיוחד הנובע מהתנועה והצבע בסצנות השונות: "עלה של זהב מתעופף עם הרוח / עלה של זהב כפרפר קל כנף" - התיאור דחוס מחד גיסא, ביטוי לשוני מצומצם, אולם מכיל עולם ומלואו מאידך גיסא. מקצב השיר תואם לסיפור עלילתי, רך ואיטי. בזמן הקריאה, לכל מילה ניתנת תשומת לב משלה ובסיומו של הביטוי כל המילים חוברות יחד לתמונה שלמה. המילים בשילובן הזה יוצרות הרמוניה המתאימה לרעיון ולתמונה המרכזית של השיר – עלי זהב מתעופפים. התיאור בבית האחרון יוצר ניגוד לתמונות המתוארת בשלושת הבתים הראשונים: "רק ברוש גאיוני העומד מול השער / ירוק וחסון כבכל הימים". הברוש מוצג כעץ איתן העומד מול פגעי הזמן. שלכת וסערות אינם משפיעים עליו. הניגוד בא לידי ביטוי הן בצבעים והן בחוסר התנועה של הברוש. פירוש הביטוי "ברוש גאיוני" הוא ברוש גאוותן ויהיר. גאיוני הוא ביטוי יחידאי במקרא. הקורא יכול לדמיין לנגד עיניו את עץ הברוש הגבוה והזקוף, שאינו בשלכת, אלא נשאר ירוק. גֵּאִיוֹנִי – מילה מליצית שמשמעותה גאוותן ויהיר. מילה יחידאית במקרא: "רַבַּת שְׁבָעָה לָּהּ נִפְשָׁנוּ הַלְעַג הַשְּׂאֲנָנִים הַבוּז לְגֵּאִיוֹנִים" (תהלים קכג ד).

נקודות למחשבה ולדיון

❖ השיר פותח במילים: "הגיע הסתיו". העתיקו את המשפטים המתארים את בוא הסתיו.

○ אילו צבעים בולטים בתיאורים?

○ מה מאפיין את הפעילות בטבע עם בוא הסתיו?

○ איזו אווירה נוצרת בשיר?

❖ הציעו שם אחר לשיר. מדוע בחרתם בו?

❖ הביטוי "עלה של זהב" מופיע מספר פעמים בשיר.

○ הסבירו את משמעות הביטוי.

○ האם זהו ביטוי הולם לתיאור בוא הסתיו. נמקו את דעתכם.

❖ דמיינו שהשיר מתאר את הבית והגינה שלכם. האם שהגיה בבית ובגן כמו אלה המתוארים בשיר הייתה גורמת לכם הנאה? הסבירו את תחושתכם.

השלכת

נושא השיר, כפי שמעיד שמו של השיר, עוסק בשלכת. הדובר בשיר מתאר את עלילותיהם של "עשרה עלי זהב" שנתלשו מאחד הענפים והם עפים ברוח. תנועת הרוח עם העלים מאוד דינאמית ושנים עשר הפעלים בשיר מבליטים את הפעילות הרבה המתרחשת. רוב הפעלים עוסקים בתנועה באוויר: "נשאם אל-על" "הרקידם באוויר, טסים ועוד.

השיר פותח ברוח הנושבת למעלה, ומעיפה את העלים באוויר והוא מסתיים בכיוון המנוגד – למטה: "ולאט-לאט נופלים / מטה, מטה העלים". מה שהחל בסחרחורת המחול, מסתיים בשכיבתם של העלים למטה.

השורה הפותחת מציגה את הגורם המרכזי למה שעתיד להתרחש: "בא הגנה רוח סתיו / הפרוע, השובב" ומכאן ואילך מתוארים מעשיו השובבים של הרוח. הביטוי "רוח השובב" מופיע שלוש פעמים. גם הדימויים בשיר משרים אווירה של קלילות מבודחת.

במספר מקומות משתמש הדובר בתיאור אונומטופיאי. למשל "העלים היבשים" – "מרשרשים" וכן "באוויר מְפָרְפְּרִים / העלים כְּפָרְפְּרִים".

המקצב היאמבי משלים את צעדי הריקוד של הרוח וכן החרוזה העקבית של אאבב לאורך בתי השיר.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ תארו את פעילותו של הרוח. איזו אווירה נוצרת בשיר בעקבות פעילות הרוח?

❖ בשיר פעלים רבים. רשמו אותם וציינו מה תורם ריבוי הפעלים לשיר?

❖ מה דעתכם על שם השיר? האם יש הלימה בינו לבין תוכנו של השיר?

שירי חורף

היורה

היורה הגיע. היורה הוא הגשם הראשון בשנה והופעתו מעוררת שמחה רבה וטמונה בה בשורה, בעיקר תקווה לחורף גשום. אנשים מספרים זה לזה על חוויית הפגישה עם היורה. הדוברת בשיר בונה את סיפור הופעתו של היורה על ממדים של הפתעה, בשורה וסיפור.

בכל בית בשיר פוגש היורה דמות אחרת. בבית הראשון את החתול, בבית השני את הדרור ובבית השלישי את האם ובנה. היורה מתקבל בשמחה והתלהבות. על הדמויות הראשונות שפוגשות את היורה מוטלת האחריות להעביר את בשורת הופעתו לאחרים. הבשורה עוברת בראש ובראשונה לבני המשפחה: "חתולה-דודתי" "דודתי הדרורה" "בני".

היורה מופיע בחושך. זו בחירה מפתיעה. בדרך כלל בחושך מתגנבים גנבים, או אנשים הרוצים לעשות דברים בהסתר. גם כאן היורה מופיע בלילה בחושך ומתגנב. יש כאן ניגודיות בין החשיכה ודמות היורה כגנב מתגנב לבין השמחה בה מתקבל היורה, הבשורה המועברת בין הדמויות השונות והסיום האופטימי: "ירוק הגן, רענן המרעה - / סימן שהיה פה יורה". שלא כמו גנבים המשאירים לעיתים חורבן אחריהם, היורה משאיר רעננות וגונוני ירוק. הטבע והאנשים שותפים לחוויה.

החריזה בשיר זה מורכבת. בשני הבתים הראשונים החריזה היא: אבאגגב. בבית השלישי החריזה היא: אבאגגב. הבית השלישי הוא בריתמוס שונה וגם מספר השורות בו שונה משני הבתי הראשונים. ייתכן ובעזרת מבנה זה הדובר בשיר מבליט את מקומו של האדם בטבע. האדם מייחס ליורה משמעות עמוקה. לעומת זאת החתול והדרור משתעשעים מירידת היורה, בשבילם זה מעין משחק. החתול יושב על הגג ומשחק מחבואים עם היורה ש"עבר וחמק". הדרורה מספרת כי היורה הציף את ראשה: "היורה נופל על הראש". הבית האחרון מספר על בני אדם. בבית זה מתוארת האם המרדימה את בנה ושרה לו יחד עם היורה שיר ערש: "שר היורה את שירו לבני, / שיר לפנות בוקר שר היורה". בין האדם והיורה יש מערכת יחסים. הטבע הוא חלק מעולמו של האדם. היורה משתתף בשיר הערש של האם לבנה וכן משמעות ירידת היורה כרוכה בגן ובמרעה הזקוקים למים.

נקודות לחשיבה ודיון:

- ❖ כיצד מתקבל היורה על ידי הטבע ועל ידי האנשים? צטטו שורות מן השיר והסבירו אותן.
- ❖ מדוע בחר הדובר בשיר לתאר את היורה כבא בחשיכה?

בואו עננים

שיר הלל לגשם שיורד. בפתחה הדובר קורא לעננים לבוא ולהמטיר גשם ובהמשך ניתן תיאור מפורט על מה יורד הגשם. הפירוט נע בין מילים מכלילות כמו "גנים" לבין ציון פרטים קטנים מן הטבע כמו "גבעול" או "לפרח הקטן / שבגן". בסיומו של השיר, אחרי שורה ארוכה של צמחים, חלקי צמחים, גנים ועמקים, נוצרת תחושה בקורא שכל הטבע בעולם הושקה על ידי הגשמים.

הגשם הוא "גשם ברכה" ובואו מרגיע: "נח השדה וינשום לרווחה". הטבע מגיב בשמחה רבה על בואו של הגשם: "שמש צוחקת בשלוליות" "ראה מה שמוח צמח שתיל" וביטוי מכליל "גשם, גשם, אושר וגילי". גם הדובר קורא "הללויה / הללויה". ביטוי החוזר כמה פעמים במהלך השיר.

נקודות לחשיבה ודיון:

- ❖ ערכו רשימה את מה משקה הגשם ומיינו אותה. מה ניתן ללמוד מן המיון?

ניתן למיין לפי מקומות, טבע- עצמים גדולים וציון חלקים קטנים שלהם. למשל אילן – צמרת, גבעול).
❖ כיצד מגיב הטבע לגשם היורד? הביאו דוגמאות מן השיר.

הגשם

הדובר מתאר יום בו יורד גשם וכיצד ארבע דמויות מגיבות לגשם זה, כל אחת מזווית תחושתיה האישיות. ציפור הדרור מתלוננת שקר לה, העץ שמח ונהנה כי הגשם היורד ממש מלטף את ענפיו, הכלב אינו חש טוב בחוץ כי רטוב והפרחים נושמים לרווחה ורואים בגשם ברכה. לשיר מבנה סדור של ארבעה בתים בני ארבע שורות כל אחד. כל בית עוסק בדמות אחרת. הבתים הראשון והשלישי עוסקים בבעלי חיים המתלוננים על רטיבות הגשם, הבתים השני והרביעי עוסקים בצומח, השמח לקראת הגשם.

הריתמוס של השיר קצבי ומזכיר את הגשם היורד. הריתמוס הזורם נובע גם מהמשפטים החוזרים. בכל בית חוזר ביטוי מסוים על עצמו. למשל בבית ראשון הביטוי "קר לי קר" חוזר שלוש פעמים. בכל בית חוזר ביטוי אחר המבטא את הדבר המשמעותי עבור הדמות מן הטבע. בבית ראשון הדרורה טוענת שקר לה וזה הביטוי החוזר. בבית השני המסר המרכזי הוא שהעץ נהנה מהגשם שיורד ולכן זה הביטוי החוזר: "טוב לי טוב" וכך בשאר הבתים.

נקודות לדיון ולמחשבה:

- ❖ מהו הנושא המרכזי של השיר?
- ❖ האם שם השיר הולם את תוכנו? הסבירו את דעתכם.
- ❖ כתבו מהו הנושא בכל אחד מבתי השיר.
- ❖ כיצד כל אחת מהדמויות מהטבע חשה בזמן שיורד גשם? העתיקו את משפט המפתח מהבית, שמתאר זאת והסבירו אותו.

פעילות השוואה

ערכו השוואה בין השיר "בואו עננים" לבין השיר "הגשם".
תארו את יחסו של הטבע לבואו של הגשם בשני השירים.

אחרי הגשם

השיר מתאר התרחשות הקורית אחרי ירידת הגשם: "אחרי הגשם נוצצות האבנים". האבנים היפיפיות מושכות את לבו של הדובר והוא מלקט אותן ובונה מהן בית ומגדל. עם סיום קריאת השיר מסתבר לקורא שהגשם היורד אינו נושא השיר, למרות שזהו שמו של השיר, אלא מה שקורה אחרי שהוא יורד ובעקבות מה שהגשם מצליח לעשות לאבנים. האבנים נוצצות "מהן דומות לכוכבים קטנים, / ויש מהן אשר דומות לפרח." ייחודיותן של האבנים מעודדת את הדובר לאסוף אותן כדי לבנות. בעקבות מראן המיוחד של האבנים גם הבנייה מיוחדת:

”לבנות ממנה בית ומגדל - / גגו זהב וקירותיו ברקת”
ואחר כך : ”האבן הנוצצת ביותר / היא כפנס תלוי מעל לדלת.”
הדובר להוט לבצע את הבנייה ולסיים אותה ויש לכך מספר ביטויים בשיר :
”אני אלקוט אותן ולא אחדל / עד שתהיה לי ערמה מספקת.”
”אשקוד על המלאכה, אבנה מהר...”

ביטויים אלה יוצרים תחושה של מסירות רבה וזמן דחוק ואולי זו הסיבה שהדובר מאיץ בעצמו לסיים את הבנייה. הבנייה חשובה בפני עצמה ומהווה ערך המובע בשורה האחרונה של השיר : ”חיי, אני בכלל לא אתיידאש : / הלוא בניתי גם מגדל, גם בית!” סיום המלאכה הוא שיא ההתרחשות והצלחה ששום דבר אינו יכול להעיב עליה. כל ההתרחשות בשיר מובילה לסיים הדרמטי הזה, מלא הפאתוס.

ייתכן והשיר נכתב בימים בהם הבנייה בארץ קיבלה תנופה של התפתחות והמשוררת לאה גולדברג חיברה שיר זה לאות השתתפות בהתלהבות של בוני המדינה ומקימה, כשכל התקדמות בבניית הארץ עוררה התרגשות ושמחה עזים. בשיר נזרעו רמזים שהבנייה היא בארץ ישראל. הדובר בונה מהר מגדל וחומה, כמו יישובי חומה ומגדל שנבנו בין השנים 1936 - 1939, מוזכרת אבן הבזלת, המצויה בהרי הגליל המזרחי, השמש המייבשת שהיא מאפיין של האקלים הארצישראלי ודימוי לזית. עץ שנטוע בכל חלקי הארץ והוא אחד משבעת המינים בהם היא התברכה.

ברוח התלהבות דומה כתבה גם המשוררת דתיה בן דור את שירה ”ארץ ישראל שלי”:

”ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת
מי נטע ומי בנה כולנו ביחד
אני חיברתי שיר על ארץ ישראל
אז יש לנו ארץ ויש לנו בית ויש לנו עץ
ויש לנו כביש ויש לנו גשר ויש לנו שיר
על ארץ ישראל”.

הדובר בשירה של דתיה בן דור מונה את הנכסים שהיה שותף ליצירתם ולבנייתם בארץ ישראל ונוצרת רשימה ארוכה, בעוד שהדובר בשירה של לאה גולדברג מונה רק שניים מהם, המגדל והבית. לעומת הדגשת מה שיש לנו כציון הישגים, מה שבולט בתיאורו של הדובר בשירה של לאה גולדברג הוא הבעת ההתפעמות מן הבנייה והעשייה עצמה. תחושה זו אנו יכולים לקבל מהדימויים ומהמטאפורות בשיר. למשל :

”אחרי הגשם נוצצות האבנים... / מהן דומות לכוכבים קטנים, / ויש מהן אשר דומות לפרת.”

וכן :

”לבנות ממנה בית ומגדל – / גגו זהב וקירותיו ברקת”

וכן :

”האבן הנוצצת ביותר / היא כפנס תלוי מעל לדלת.”

הדימויים משרים אווירה חגיגית ומיוחדת, מעודנת, ועטורה בצבעים זוהרים. את מרכיביו של הבית בחרה לאה גולדברג בקפידה. יש בהם קונוטציות למקרא והם קשורים בקדושה :

הזהב בדימוי לגג קשור למבנה ארון הקודש : שמות פרק כה' פסוק 11 : "וְצִפִּיתְךָ אֶתְּךָ טְהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ תִּצְפֶּנּוּ וְעֲשִׂיתְ עָלָיו זֶרֶזֶב סָבִיב".

אבן הַפְּרָקֶת שנבחרה לקירות היא האבן השלישית בטור הראשון ב**חושן** הכהן הגדול, ומיוחסת ל**שבט לוי**.

אבן הַפְּהֵט מופיעה באופן יחידאי במגילת אסתר, פרק א' פסוק 6 ובשיר זה קשורה למגדל ולחומה.

לשיר מבנה סדור : ארבעה בתים, בני ארבע שורות בכל בית, חריזה אבאב לאורך כל השיר.

מבנה התכנים בזיקה לבתי השיר : בית ראשון עוסק בתיאור האבנים אחרי הגשם. בתים שני ושלישי עוסקים בתיאור הבנייה. בית רביעי מסכם את הבנייה ומציג אותה בתחושת הישג גדול וחשוב.

להעצמת החוויה מוצג הדובר בגוף ראשון. דהיינו, החוויה היא אישית ולא מפי השמועה : אני ראיתי את האבנים הנוצצות, אני בניתי בשקידה רבה ועבורי הבנייה הזאת חשובה ומשמעותית.

השיר בנוי מתמונות-תמונות. כל תמונה עשירה מאוד בעצמים, בצבעים ובהתרחשויות שהיא מכילה. אמנם השיר כתוב בתמציתיות אולם עם סיום הקריאה בו נפרש לעיני דמיונו של הקורא עולם ומלואו. על כל ביטוי בשיר ניתן לספר סיפור שלם, העומד בפני עצמו.

נקודות למחשבה ולדיון:

- ❖ מהו הנושא בכל אחד מבתי השיר?
  - ❖ מה דעתכם על שם השיר? הציעו שם אחר לשיר.
  - ❖ תארו מה עושה דובר השיר. מי הוא, לדעתכם?
- (הכוונה בשאלה זו לרשום את הביטויים המתארים את עשייתו של הדובר הקשורה לבנייה. יש מקום להשערה שהדובר הוא חלוץ השותף לבנייה בארץ).

- ❖ כיצד מתאר הדובר את האבנים בשיר?
  - מדוע הוא בחר לתאר את האבנים בצורה זו?
  - מה תורם התיאור לאווירת השיר?
- ❖ דתיה בן דור כתבה את השיר "ארץ ישראל שלי". הבית האחרון בשירה הוא :

**"ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת
מי נטע ומי בנה כולנו ביחד
אני חיברתי שיר על ארץ ישראל
אז יש לנו ארץ ויש לנו בית ויש לנו עץ
ויש לנו כביש ויש לנו גשר ויש לנו שיר
על ארץ ישראל".**

השוו בין השיר של דתיה בן דור לבין השיר של לאה גולדברג. רכיבי ההשוואה המומלצים: נושא השיר, האווירה, מי הם הדוברים בכל שיר, מילות תואר לדברים שנבנים או לנוף בארץ ישראל ומשמעותן ועוד.

❖ למספר מילים בשירה של לאה גולדברג קונוטציה מקראית.

○ חפשו באיזה הקשר מופיעות המילים "זהב" ו"ברקת".

○ מה ניתן ללמוד מכך על תחושת הדובר בשיר בזמן הבנייה?

❖ רשמו את הצבעים המוזכרים וכן את המילים הרומזות על צבעים. מהי האווירה שיוצרים צבעים אלה בשיר?

(בשיר מתוארות האבנים כנוצצות, הגג מזהב הקירות מברקת. מילים המרמזות על צבעים הן כוכבים, פרחים, בהט, בזלת ברק האבנים, זית. המילים המתארות את האבנים קשות למתכות ואבנים יקרות, נחשבות למלאות הוד והדר. כוכבים – או חיזור ולבן, פרחים – שלל צבעים, אבן בהט – בדרך כלל לבן, אבן בזלת שחורה, פנס – אור צהבהב או לבן, שמש – צהוב, זית – ירקרק ואפור.

הצבעים המפורשים והנרמזים נותנים אווירה של הדר ומלכותיות ותורמים לחשיבות שרואה הדובר בבנייה).

❖ בכיתות צעירות, ניתן לבקש מן התלמידים לצייר מגדל או בית מן האבנים המיוחדות המוזכרות בשיר.

❖ בחרו אחד מבתי השיר וכתבו אותו במילים שלכם. מה למדתם מהכתיבה הזאת לגבי הפיכת מילות שיר לסיפור?

(הניסיון לספר מה כתוב בשורה של שיר, יכול לסייע בהבנת מהות כתיבת השיר הזה ושירה בכלל. במאמרה על מהות השירה מצטטת לאה גולדברג את דבריו של קולדריג' אודות שירה: "מיטב המילים במיטב סדרן". מילות השיר מכילות מסרים רבים וכדי לכתוב שורת של שיר בפרוזה נדרש הסבר רב, מילים רבות).

רחוץ הפרדס

פרדס, ענן קטן וילדה קטנה הם נושאי השיר "רחוץ הפרדס". בין בתי השיר יש רצף סיפורי השזור בתיאורים עדינים של הדמויות האלה והסביבה בה הן נמצאות. הדימויים, התנועות והצבעים משרים אווירה קלילה, נעימות ואופטימיות.

השיר בנוי בצורה מתוחכמת בו תמונה רודפת תמונה וכל תמונה נשלפת ונוצרת מהתמונה הקודמת. למשל, השיר פותח בשורה: "רחוץ הפרדס, השדה רענן". הקורא יכול לשוות לנגד עיניו את הפרדס הרחוק/ זו תמונה מאוד מוחשית למי שגדל בארץ ישראל ומכיר מהעבר את פרדסה

הרבים. לצד הפרדס מצוי השדה הרענן. מילת התיאור של השדה בביטוי "רענן" מושלכת גם על הפרדס המצוי באותה שורה. אין ספק שאחרי הגשם שירד גם הפרדס רענן. הענן מתואר בביטויים המביעים קלילות: "הוא קל ובהיר" ומדומה ל"פרפר". הפרפר מהווה סמל לקלילות ועדינות. תיאור ענן בעזרת דימוי לפרפר הוא מאוד ייחודי. הענן העדין המרחף בשמים רואה דברים יפים ונעימים: פרדס, בריכת מים, בית, גינה, פרח ורד וילדה קטנה עם תלתלים וסרט. הדברים שהענן רואה מייצגים הוויה שלמה, עולם ומלואו: פרדס, בריכת המים, בית, גינה. כל אחד מאובייקטים האלה מכיל הרבה פרטים נוספים. כל מילה שנבחרה מכילה עולם שלם. בפרדס הרבה עצים, בבריכה מים ודגים וכן הלאה. השיר אינו מפרט אותם. הפירוט נדחס לתוך המילה הבודדת. התיאורים משלבים בין מוחשי למופשט. הענן בשמים מדומה לפרפר לבן. הענן נראה לעין וכן פרפר. אולם הצירוף ביניהם הופך את הענן למשהו דמיוני, מופשט והאווירה הנוצרת בעקבות הדימויים והצבעים בתיאור היא פנימית (ומופשטת).

אמנם הענן הקטן מרחף מעל "השדה והכפר" אבל גם מלמעלה הוא רואה דברים מסויימים, גם אם הם קטנים, כמו את פרח הַנְרָד או את הסרט בתלתליה של הילדה. יש הקבלה בתיאור הפרפר לבין תיאור הילדה כמו במנה של תקבולת נרדפת במקרא:

תיאור הענן	תיאור הילדה
"בתכלת הרום רק ענן קטן ושוליו מוארים באור שמש. הוא קל ובהיר ככנפי פרפר, פרפר לבן בשמים".	ובפתח הבית ילדה קטנה אשר לה תלתלים וסרט. גם הסרט לבן ודומה לפרפר, מרחף כשהיא הולכת."

התיאורים של הענן והילדה דומים מאוד, כשהדובר משתמש בצבע הלבן וביצירת תחושת הקלילות בתיאור שניהם. לעומת זאת נראה שהפרפר והילדה ממוקמים בטבע במקומות מנוגדים: הפרפר עף בשמים והילדה הולכת על האדמה. לאורך כל השיר יש תנועה בין שמים לארץ והזיקה בין מה שקורה בשמים לבין מה שקורה על האדמה הדוקה מאוד:

למעלה	למטה	
בתכלת הרום, ענן קטן, אור שמש	רחוף הפרדס, שדה רענן	בית ראשון:
פרפר לבן בשמים, הוא עף	השדה והכפר, בריכת המים	בית שני:
	מתמקד במה שקורה בבית ולידה	בית שלישי
ענן מחייך מעל לכפר	הילדה מחייכת	בית רביעי:

בסיום השיר, נדמה כי הענן והילדה מחייכים זה לזה. נוצר שילוב בין ה"למעלה" ל"למטה", בין דמות הענן ודמות הילדה. סיום במילה "מחייכת" גורם גם לקורא לחייך. מעין סוף טוב למחזה.

מבנה השיר הסימטרי מוסיף להרמוניה המובעת בתכני השיר: ארבעה בתים בני ארבע שורות כל אחד וחריזה אבאב לאורך כל השיר.

נקודות לדיון ומחשבה

- ❖ רשמו את הפעלים בשיר. מהי משמעותם ואיזו אווירה הם משרים בשיר?
- (בבית ראשון הפעלים מציינים הגשם שחלף. בבתי הבאים הפעלים מתארים את הענן שעף ומרחף בשמים. בבית האחרון הפועל לחייך מתאר את החיוכים של הענן והילדה. הפעלים מוסיפים ומעצימים את אווירת הקלילות והנעימות בשיר).
- ❖ רשמו את הצבעים בשיר. מה הם תורמים לאווירה?
- ❖ בחרו אחד ממילות השיר השייכות לטבע (כגון: פרדס, גשם, ענן שיח ורד) והסבירו כיצד היא מייצגת משמעות של רעיון או הרגשה.
- ❖ מהו המָסָר של השיר?
- ❖ תארו את מבנה השיר. הביעו דעתכם, האם יש זיקה בין מבנה השיר לבין תוכנו ולאווירה שהוא מתאר. הסבירו כיצד.

יום יפה

שם השיר "יום יפה" הולם את תכניו של השיר, בו הטבע מריע ליום שמש יפה במיוחד, ממנו הוא נהנה. השמש מפציעה באחד מימי החורף ומעניקה לעולם את קרניה המחממות. את ההכרזה הראשונה על היום המיוחד נותנת הדרורה שקוראת: "איזה יום, איזה יום!" אחריה גם החתול והכלנית הקטנה. כולם מתפעלים מן היום. הפליאה, מסתבר, היא מכך שהחמה זורחת, מחממת ומנעימה לבעלי החיים ולצמחים את שהותם בחוף. כל אחת מהדמויות בטוחה שהחמה זורחת במיוחד למענה. למשל הדרורה: "אין ספק שהוא נוגה / בשבילי, רק בשבילי!" צירוף דומה חוזר על ידי כל אחת מהדמויות בשיר.

בסיומו של השיר ניתנת נקודת מבטה של השמש. בניגוד לדמויות בשיר, הרואות רק את עצמן או סביבתן הקרובה, לשמש ראיית על. ייתכן שהשוני בתפיסות לגבי מקומם של דברים בעולם נובע מהמיקום ומהתכלית של כל אחת מהדמויות. לשמש, מלכתחילה, מעצם תפקידה כשמש, יש ראייה רחבה לעולם: "החמה בשחוק סוקרת את יופיו של העולם. / "אור קרני" – כך היא אומרת / "לכולם, לכולם!". הדובר בשיר רוצה לתת ראייה רחבה על השמש והעולם. היבט זה מתחזק בבחירה של דמויות מהטבע: ציפור בשמים, חתול על פני האדמה, שניהם בעלי חיים וכלנית מן הצומח. השמש גורמת תענוג רב לטבע. במהלך השיר הקורא נחשף כל פעם ליכולת או תרומה אחרת של השמש. הדרורה מספרת: "אורה הטוב נוגע / בראשו של גוזלי", החתול מספר: "מדגדגת בקרניה / את אוזני חתלתולי" והכלנית מספרת: "מלטפת, מטפחת / את עלי וגבעולי"? לכל אחת מהדמויות נדמה שהיא מקבלת מן השמש לפי צרכיה הייחודיים, למרות שפעולת השמש כגרם שמים היא אחת. הדובר בשיר

יש הלימה בין מבנה השיר לתכניו. עלילת השיר נבנית בהדרגה מהבית הראשון לאחרון. בשיר שבעה בתים. לכל דמות מוקדשים שני בתים והבית האחרון, המסכם הדוברת היא השמש עצמה. בתי הדמויות בנויים באופן דומה מאוד: קריאת התפעלות ----- פעולת השמש ----- והבעת התחושה האישית שהשמש נועדה רק לי. השיר כתוב בשפה בהירה, המובנת לילדים. הריתמוס של השיר זורם ואף הוא בהלימה לאווירה העליצות והשמחה שעולה בשיר. לכך תורמות גם השורות החוזרות וגם החריזה הסדורה אבאב. אמנם זה שיר המספר על החמה, אולם הכלנית המוזכרת בשיר משייכת אותו לשירי חורף. בארץ ישראל הכלנית פורחת בחודשי החורף.

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ כתבו מהו נושא השיר והדגימו בעזרת ביטויים מהשיר.
- ❖ מהי האווירה השוררת בשיר? כיצד זה בא לידי ביטוי בתכני השיר.
- ❖ הביעו דעתכם, האם שם השיר מתאים לתכני השיר. הסבירו את דעתכם.
- ❖ כתבו מי הן הדמויות בשיר? מדוע נבחרו דווקא הן?
- ❖ תארו את מבנה השיר. האם יש הלימה בין מבנה השיר לתכניו? הדגימו מתוך השיר.
- ❖ הביאו דוגמות לשורות חוזרות בשיר. מה תרומתן לשיר?

קשת בענן

תופעת הקשת בענן 'מצליחה' לעורר סקרנות והתפעלות בדובר של השיר. המפגש עמה "ממש מול הרחוב" מניע אותו לעשות מעשה: "ורציתי אליה לגשת / ולראות אותה מקרוב". הדובר, כנראה ילד, מנסה להגיע לקשת ורק אחרי מספר ניסיונות הוא מבין שלא יוכל להגיע אליה. הסקרנות לא באה אל סיפוקה והוא שולח אליה יונה. החיבור בין קשת, יונה ובשורת שלום יוצרים קונוטציה לסיפור נוח המקראי שמסוכסם בבית האחרון של השיר:

"בשמים יונה וקשת,
בשמים הדרך פתוחה,
וטיפות ראשונות של גשם
מבשרות שנת שלום וברכה".

המלקוש

השיר פותח בשאלה: "מה ארע, מה קרה?". שאלה זו פותחת סדרה של שאלות ששואלת הדרורה. היא התעוררה משנתה בגלל תנועה שחשה מסביבה, אבל אינה יודעת את פשרה. כדי לברר היא שואלת שאלות רבות:

"למה זה חרדו לפתע / הזמורות החשופות?"

"מי הרעיד ענפי הזית?"

"מי הולך סביב לבית / ברגלים יחפות?" ושאלות נוספות. השאלות הן פליאה על הרחשים, הקולות וההמולה שהדרורה שומעת ועל התנועות והמראות שהיא רואה. שאלה רודפת שאלה וזה מעצים את התמיהה על ההתרחשות שקורית סביב ולה היא עדה. הדרורה מתבוננת ומעלה את חידת היקום: "מה מליל?" – שאלה מאוד כללית ורחבה. לאחריה באות שאלות מפורטות יותר לגבי מה שקורה בגן. הקורא שעוקב אחרי סדרת השאלות חש יחד עם הדרורה את חוויית הפליאה. אם נהפוך את השאלות למשפטי חיווי יסתבר לקורא שברצף הטורים האלה למעשה המשוררת מתארת את מה שמתרחש בחוץ: העצים זזים קלות, מישוהו הולך ברגלים יחפות, מישוהו דופק על כל אילן. לשאלות תפקיד חשוב. פתיחה שיר בשאלה מעוררת סקרנות בקורא. על אחת כמה וכמה רצף שאלות על פני מספר בתים. הקורא, יחד עם הדרורה מצפים לתשובה, לפענוח של התעלומה. המענה לשאלות הדרורה ניתן רק בבית החמישי: יורד המלקוש וטיפות הגשם הן הסיבה לתנועות המתרחשות בטבע. התנועות הן קלות ועדינות: רעידה, הליכה ברגלים יחפות, דפיקה. חלקו השני של השיר מהווה תשובות לשאלות הדרורה, שנשאלו בחלקו הראשון. טיפות המלקוש נעות ממקום למקום, בעדינות ורוך ומעוררות את הטבע. הדרורה, שבראשית השיר נמצאת במצב של אי בהירות ושואלת שאלות, הופכת בסיום השיר לסמכות. היא מסכמת: "הנה זה אשר קרה / ... סימן טוב הוא, סימן טוב / גם לצמח גם לעוף?" יש לה ראייה

רחבה, מעין פילוסופיה על החיים. אולי עמדה זו נובעת מגילה, שמתגלה לקורא רק בסיומו של השיר "הדרורה הזקנה".

כקוראים היינו מצפים שהדרורה תדע לפענח את סימני המלקוש בעצמה, בזכות גילה וניסיונה האישי. ודאי אין זה המלקוש הראשון שהיא חווה. אולם המשוררת בחרה את הדרך העקיפה של חשיפת הפלא והמסתורין של הטבע. הדרורה אינה יודעת מייד את התשובה, היא שואלת ומבררת. הקורא יוצא למסע גילוי, יחד עם הדרורה התמיהה מה קורה סביבה, ויחד עם הדרורה הוא מגלה את התשובה. בשיר יש ריבוי פעלים המעידים על ההתרחשויות הרבות בטבע. התנועה היא גם של הצמחים בגן וגם של הגשם (בעקיפין גורם לתנועות של הצומח בגן).

למשל תנועת הומח בגן: "...חרדו לפתע / הזמורות החשופות".

ענפי הזית רעדו, הדרורה מתרגשת, מציצה מן החור, מזדקפת ושואלת.

הפעילות של הגשם מובעת במספר ביטויים ובפעלים: הגשם "הולך בגן" "דופק על כל אילן" "ירד מן הרקיע" "טיפותיו שלח הגנה / ונוגע המלקוש / בחרוב ובבננה" "מטיל בגן וחורש", ו"דופק" ו"קורא". הפעלים הם 'עדינים', אולם ריבוי הפעלים יוצר תנועות רבה ותחושה של "המולה" אצל הדרורה והקורא.

בסיום השיר, אחרי שהדרורה קיבלה תשובות על שאלותיה היא יכולה להירגע:

”ונרדמה בקנה

הדרורה הזקנה

ונרדמת וחולמת

על אביב שבגינה”.

התכנסותה של הדרורה בקן ושנתה הרגועה, מלווה בחלומות נעימים על האביב היא ניגוד ל”המולה” שהתרחשה בלילה בגן בעקבות רדת המלקוש.

המלקוש הוא הגשם האחרון בעונת החורף, לכן כבר מותר לחלום על האביב.

בשיר יש יסודות דרמטיים ולעיתים נדמה שהוא בנוי כסיפור מתח בלשי: הלילה החשוך יוצר מסתורין, תפאורה טובה לסיפור מתח: ”מסביב הכול שחור, / חושך חושך בגינה.” משהו הולך בחשאי בגן, לא ברור מי, בשקט, התגנבות ב”רגלים יחפות”. אפילו הירח, שמכיר היטב את הלילה, מפחד: ”הירח מרוב פחד / על עיניו קשר מטפחת”. המתח עולה לשיאו עד שמתבררת הסיבה לכל השינויים שמתרחשים בגן: ”המלקוש, המלקוש כאן מטיל!” כאן השיא ומכאן מתחילה ההתרה, הרגיעה, הטבע שמח בבוא הגשם ולקראת ההתעוררות בעונת האביב.

לאה גולדברג האמינה כי יש לנקוט בכתובה לילדים לשון רהוטה ואף להשתמש במילים מרובד לשוני גבוה. גם בשיר זה המילים הן מרובד לשוני גבוה, חלקן אינן שגורות בשפת היום-יום: זמורות חשופות אפלה, בד ושורש ועוד. השפה אינה מתיילדת.

ירידת המלקוש הוא אירוע מוכר לילדים. ליווי הדרורה בפענוח התמיהה על מה שקורה, העושר בפרטי התיאור של הסביבה, רצף שאלות התמיהה והפליאה, מעקב אחר טיפות המלקוש שיורדות בגינה ונוגעות בצומח, כל אלה הופכים את האירוע לייחודי וחגיגי.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ השיר בנוי כעלילת מתח דרמטי.

○ ספרו בתמציתיות את עלילת השיר וציינו את חלקי העלילה.

❖ הביאו דוגמאות לשאלות ששואלת הדרורה.

❖ מה תפקיד השאלות בשיר?

○ מה מיוחד בתכנים של השאלות האלה?

❖ כתבו מספר שורות מן השיר המתארות מה קורה בגן כשירד הגשם. איזו אווירה שוררת בגן?

❖ מדוע נרדמת הדרורה בסיום השיר?

פעילות השוואה בין השיר ”היורה” לבין השיר ”המלקוש”.

ניתן להשוות בנקודות הבאות: זמן ירידת הגשם, מי עד להתרחשות, מהי השפעת טיפות הגשם על הטבע. (ההתרחשות קורית בלילה, הדרורה ובני משפחתה עדים להתרחשות, טיפות הגשם משפיעות באופן חיובי על הגן, הטבע שותף לחוויה).

פעילויות מסכמות

❖ בחרו נושא, הסבירו אותו והדגימו כיצד הוא מתגלגל כמוטיב במספר שירים.

○ הסבירו האם הוא משנה את משמעויותיו בהקשרים שונים בשירים.

○ מדוע הנשוא נבחר להופיע בשירים שונים?

דוגמאות:

עץ ברוש – "עלה של זהב מתעופף", "המלקוש", "היורה"

עננים – "קשת בענן", "בואו עננים"

ציפור הדרורה – "המלקוש", "הגשם", "היורה", "יום יפה"

מבנה השירים – רשמו מספר מאפיינים של מבנה שיריה של לאה גולדברג.

הדגימו כל מאפיין מבנה בשני שירים.

הסבירו מהי תרומתו הייחודית של המאפיינים שציננתם לשירים.

ביבליוגרפיה

1. חובב, לאה. (1986). יסודות בשירת ילדים: בראי יצירתה של לאה גולדברג. ירושלים: כרטא.
2. חובב, לאה. (1997). בצליל וצבע: עיון וחקר בספרות ילדים. ירושלים: אקדמון.
3. גולדברג, לאה. (1988). עלה של זהב. תל-אביב: ספרית פועלים.
4. גולדברג, לאה. (1969). מה עושות האילות: שירים לילדים. תל-אביב: ספרית פועלים.
5. גולדברג, לאה. (1967). צריף קטן. תל-אביב: ספרית פועלים.
6. גולדברג, לאה. עיונים כ"ה, הוצאת הסוכנות היהודית, מהדורה שניה-ירושלים תשכ"ו

היחידה פותחה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ, מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, מכללה אקדמית בית ברל
© כל הזכויות שמורות